

Müneccimbaşı **AHMED DEDE**

Doç. Dr. Musa Yıldız
Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi

Daha çok tarihçi kimliğiyle tanınan Müneccimbaşı Ahmed Dede, XVII. yüzyılda yetişen ve başta tarih olmak üzere tefsir, mantık, tıp, sayılar teorisi, geometri ve müzik alanlarında önemli eserleriyle ün yapmış bir Osmanlı âlimidir.

Tam adı Ahmed b. Lütfullah el- Mevlevî es-Selânikî el-Karama- nî'dir. 1631 yılında Selânik'te doğan Müneccimbaşı Ahmed De- de'nin babası Karaman eyaletine bağlı Ereğli kasabasından olup, oradan Selâ- nik'e göç eden ve çulhacılık işiyle meşgul olan Lutfullah Efendi'dir. Ahmed Dede, bir müddet babasının yanında çalıştı. Fakat ilme ve eğitime büyük bir istek duyduğundan çulhacılığı bırakarak Selânik Mevlevihânesi şeyhi Mehmed Efendi'ye intisap etti. Bu arada Selânik müftüsü Abdullah Efendi'nin derslerine de devam etti.

1654 yılında İstanbul'a gelerek, Galata Mevlevihânesi şeyhi Arzî Ahmed Efendi'nin hizmetine girdi. Mevlevîliğin yanında ilim tahsiline de devam etti ve Minkarizâde Yahya Efendi, Mevlâna İbrahim el-Kürdî, Ahmed Nahlî gibi ilim adamlarından tefsir hadis, fıkıh vb. alanlarda dersler okudu. Sonra Kasımpaşa Mevlevihânesi şeyhi Seyyid Halil Efendi'ye intisap ederek, onun yanında dinî derslere devam etti. Hocasının rıza göstermemesine rağmen, dersiam Salih Efendi'den mantık ve felsefe, Hekimbaşı Salih b. Nasrullah'tan tıp ve tabii bilimler, Müneccimek Mehmet Efendi'den matematik, astronomi ve astroloji dersleri okudu. Eğitimini tamamladıktan sonra tekrar Halil Efendi'nin hizmetine döndü.

İlmî karakteri, davranışlarındaki zarafeti ve iyi ahlâkıyla dikkat çekerek, Sultan IV. Mehmed (Avcı) döneminde hocası Minkarizâde Yahya Efendi'nin de tavsiyesiyle müneccimbaşılığa tayin edildi (1668). Bir gün Sultan IV. Mehmed, Ahmed Dede'yi huzuruna çağırıp onu imtihan etmek için Enderun ağalarından birinin eline bir billur parçası saklatıp bulmasını söyledi. Ahmed Dede, kendi bilgisine göre hesaplarını yaparak, saklanan nesnenin ne olduğunu söyleyince, Sultan onu takdir etti. Elindeki kağıdı alarak saklanan parçayı nasıl bulduğunu anlamaya çalışan Sultan, kağıdın arkasında Ahmed De- de'nin borçlarının yazılı olduğunu gördü ve borçlarını ödeyecek miktarda parayı ona ihsanda buldu. Daha sonra padişahın musahibi oldu (1670).

IV. Mehmed'in tahttan indirilip yerine II. Süleyman'ın geçmesi üzerine resmi görevlerinden azledilerek Mısır'a sürüldü (1687). İki yıl orada ikamet ettikten sonra, dinî vecibelerini yerine getirmek amacıyla Mekke'ye (1690) gitti ve Mekke Mevlevihânesi'nin şeyhliğini yaptı. Oradan Medine'ye geçti (1693). Altı yıl Medine'de dinî ilimlerde dersler okuttuktan sonra tekrar Mekke'ye gelerek oradaki Mevlevihâne' nin şeyhi oldu (1700). Bu sırada Bâb-ı Âlî tarafından tekrar İstanbul'a davet edildiyse de yaşlılığını ve yolculuğun zahmetine dayanamayacağını ileri sürerek bu daveti kabul etmedi. Bir ara Taife gitti ve orada zamanının çoğunu eser yazmakla geçirdi. 30 Ramazan 1113 (28 Şubat

1702) tarihinde Mekke'de vefat etti. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ilk eşi Hz. Hatice (r.a.)'nin türbesinin ayak tarafındaki Mevlevî mezarlığına defnedildi.

Osmanlı sarayında yirmi iki yıl müneccim- başı ve on sekiz yıl musahib olarak görev yapan Müneccimbaşı Ahmed Dede, âlim, zarif, nük- teci ve iyi yürekli birisi idi.

Her mecliste güzel sözler ve nükteler söyler, bir mecliste söylediğini bir daha tekrar etmezdi. Geriye çok sayıda önemli eserler bıraktı. Bu eserlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Camiu'd-Duvel: Hz. Adem (a.s.)'den 1673 yılına kadar olan olayları anlatan

genel bir dünya tarihi kitabıdır.

2- Adâbu'l-Mutâla'a el-Musemmâ bi-Feyzi'l- Haram: Okuma adâbından, okurken daha iyi anlamak ve okunanları iyice kavramak için nelere dikkat edilmesi gerektiğinden, öğrencilere tartışma ve anlatım tarzlarını ve metotlarını öğretmekten, ilim tahsili yapmak ve bilgilerini artırmak isteyenlerin uyması gereken hususlardan bahseder.

3- Gayetü'l-Beyan fî Dekâik-i ilmi'l-Beyân: Bu eser İsmâuddin b. Muhammed b. Arabşâh el-isferâîni el-Horasânî el-Hanefî'nin kaleme aldığı mecâz konusundaki risalesinin Arapça tercüme ve şerhidir.

4- Risale fi Kinâe ve't-Ta'riz: Beyan ilimlerinden kinaye ve ta'riz sanatlarını konu edinir.

5- Risâle fî Tahkiki-I-Masdar: Arapçadaki masdar konusunu ele alan risaledir.

6- Gâyetü'l-Uded fî İlmi'l-Aded: Matematikle ilgili bir eserdir.

7- Tahrîru'l-Fevâid: Bazı kaynaklarda Ta'li- kât alâ Oklides diye anılan geometriye dair bir eserdir.

8- Letâifnâme: Ubeyd-i Zâkânî'nin Dilküşâ adlı Farsça eserinin Osmanlıcaya çevirisidir.

9- Hâşîye-i Tefsîr-i Beyzâvî: Muhaşşî Sadred- dinzâde'nin Zeyli'nin tercümesidir.

10- Tuhfetu'l-Mü'minîn: Tıbbâ dair bir eserdir.

11- Şerh-i Kitab-ı Ahlâk-ı Adûdiye: Adu- duddîn el-İcî'nin Kitâbu'l-Ahlâk adlı eserinin şerhidir.

12- Vesiletü'l-Vusul ilâ Ma'rifeti'l-Hamlî ve'l Mahmûl: Mantık ilmine dair Arapça bir eserdir.

13- Lisânu'l-Gayb ve ilhâm: Medine'de verdiği dersleri içeren bir eserdir.

14- Şerhu Mukaddimeti Mecmû'ati'l-Ulûm li't-Teftâzânî: Sa'duddîn et Taftazânî'nin Mec- mûatu'l-Ulûm adlı eserinin Arapça şerhine giriş mahiyetinde ilimlerin tasnifine dair bir eserdir.

15- Hâşîye alâ Hâşiyeti Lârî alâ Şerhi Hidâye- ti'l-Mebyûri: Esîruddîn el Ebherî'nin mantık, fizik ve metafiziğe dair Hidâyetu'l-Hikme adlı eserine şerhe Meybûri tarafından yazılan Mus- lihiddin Lârî'nin kaleme aldığı hâşiyeye yapılan hâşîye.

16- Tertib-i Ekyise-i İbâre-i İsağocî: Osman

II medreselerinde mantık derslerinde birinci basamak olarak okutulan İsağocî adlı kitabın metninde yer alan örnekleri düzenleyerek farklı şekillerde inceleyen bir eserdir.

17- Ahkâm-ı Sultânî: Astrolojiyle ilgili bir eserdir. Bu eserde güneş, ay ve yıldızların basamak mevsimlerdeki durumlarına göre padişah, sadrazam ve diğer devlet adamlarının yapması uygun olan ve olmayan şeyleri tavsiye eder.

18- el- Fevâidu's-Seniyye fî Havassi'l- Eşcâ- ri't-Tıbbıyyeti'l-ifrensiyye: Avrupa tıp bitkilerinin özelliklerine dair yararlı bilgiler veren bir eserdir.

19- Risâle-i Mûsikiye: Müziğe dair bir eser olup, eski müzik kitaplarını ve musiki ilmini konu edinir.

20- Divan-ı Şi'r: Âşık mahlasıyla Arapça, Farsça ve Osmanlıca olarak kaleme aldığı şiirleri içeren divanıdır.

Osmanlı döneminde yetişmiş ilim adamlarının zihin dünyalarının ne kadar geniş ve ufuklarının ne kadar derin olduğuna güzel bir örnek olan, üretken alim Münecimbaşı Ahmed Dede'yi rahmetle anarken, eserlerinin araştırmacılarının himmetine muhtaç olduğunu bu vesileyle ifade etmeyi bir borç bilirim.